

บทที่ 9

วิธีสอนแบบนอกห้องเรียน (Outdoor Education)

ความหมายของวิธีสอนแบบนอกห้องเรียน

วิธีสอนแบบนอกห้องเรียนเป็นวิธีสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม โดยเน้นให้เด็กเรียนรู้จากการลงมือกระทำ (learning by doing) มีลักษณะการเรียนรู้แบบกระตือรือร้น (Active Learning) เป็นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ เจตคติ และทักษะต่าง ๆ

วิธีสอนแบบนอกห้องเรียนนั้นฝึกการใช้ประสบการณ์ทั้ง 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส รวมทั้งมีเรื่องของจิตเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย วิธีสอนแบบนี้ใช้ได้ในทุกระดับตั้งแต่อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา และสามารถใช้สอนได้ในทุกวิชา โดยพาเด็กออกไปทำกิจกรรมนอกห้องเรียน ซึ่งอาจเป็นสนามหญ้า ลานหินในบริเวณโรงเรียน หรืออาจพาเด็กไปที่แหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ หอสมุด ศาลากลาง ร้านขายของ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สวนสาธารณะ เป็นต้น

นอกจากนี้อาจเชิญวิทยากร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น นายอำเภอ ผู้ว่าราชการ-
จังหวัด หมอ ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ มาให้ความรู้และประสบการณ์แก่นักเรียน
ที่โรงเรียนก็ได้

ภาพที่ 27 นักเรียนควรมีโอกาสได้สังเกต สํารวจต้นไม้ในห้องเรียน

ความมุ่งหมายของวิธีสอนแบบนอกห้องเรียน

1. เพื่อให้เด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัว
2. เพื่อให้เด็กเกิดความรักและหวงแหนในธรรมชาติ
3. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ตรง
4. เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์

ข้อควรคำนึงในการจัดวิธีสอนแบบนอกห้องเรียน

1. วิธีสอนแบบนอกห้องเรียนจะประสบผลดีถ้าได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย เช่น ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และตัวนักเรียนเอง

2. การนำเด็กไปทำกิจกรรมนอกห้องเรียนนั้น ขนาดของกลุ่มไม่ควรใหญ่เกินไป จะทำให้ดูแลลำบาก

3. ฝึกให้เด็กมีวินัยในการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน

ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีสอนแบบนอกห้องเรียน

ข้อดี

1. เด็กเกิดความรัก และหวงแหนในธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้การตัดไม้ทำลายป่า และการเกิดมลพิษต่าง ๆ น้อยลง การตัดไม้ทำลายป่า หรือการทิ้งเศษขยะจะน้อยลง
2. การเรียนรู้เกิดได้เร็วและจำได้นาน
3. เป็นการเรียนรู้ที่สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล
4. ไม่สิ้นเปลืองสื่อการเรียนการสอน เพราะสื่อต่าง ๆ มีอยู่ในธรรมชาติรอบ ๆ ตัว

ข้อจำกัด

1. การควบคุมชั้นเรียนจะทำได้ยาก
2. การนำเด็กไปทำกิจกรรมนอกห้องเรียนใช้เวลามาก
3. ผู้บริหารไม่เข้าใจและไม่ให้การสนับสนุนการเรียนนอกห้องเรียน

เกม

ความหมายของเกม

เกมเป็นกิจกรรมที่ผู้ร่วมเล่นต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเกมนั้น การเล่นเกมจึงแตกต่างไปจากการดำเนินชีวิตจริงเนื่องจากเกมจะให้ความบันเทิงในตัวเอง การที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้นจะต้องมีการแข่งขันระหว่างผู้เล่น ซึ่งอาจเป็นการแข่งขันระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มหรือทีม หรือระหว่างบุคคลกับมาตรฐานของเกม

การนำเกมมาใช้ในการเรียนการสอนนั้นควรมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมของเกมแต่ละอย่างด้วย เกมที่มีการแข่งขันโดยบุคคลหรือทีมเพื่อเอาชนะมาตรฐานของเกมจะเป็นเกมที่ค่อนข้างปลอดภัยในการนำมาสอนมากที่สุด เนื่องจากจัดแบ่งมาตรฐานของเกมให้เป็นไปตามความสามารถของแต่ละบุคคลได้ (กิตานันท์, มลิทอง, 2540)

จากหนังสือ *The World Book Encyclopedia* ได้ให้ความหมายของเกมไว้ว่า เกม หมายถึง เครื่องมืออย่างหนึ่งในการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก ช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ให้เป็นไปตามธรรมชาติ เกมหลายชนิดทำให้เด็กได้รับแสงแดดและอากาศบริสุทธิ์ เกมบางอย่างช่วยพัฒนาความคิดสำหรับผู้ใหญ่ เกมเป็นเครื่องมือในการผ่อนคลายความตึงเครียด (*The World Book Encyclopedia*, 1965, 20-21)

ดอบสัน (Dobson, 1970, 21) กล่าวว่า เกมหมายถึง กิจกรรมที่สนุกสนาน มีกฎเกณฑ์ กติกา กิจกรรมที่เล่นมีทั้งเกมเงียบ (*Quiet games*) และเกมการเคลื่อนไหวที่ต้องใช้ความว่องไว (*Active games*) เกมต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับทักษะความว่องไวและความแข็งแรง การเล่นมีทั้งเล่นคนเดียว สองคน หรือเล่นเป็นกลุ่ม บางเกมก็ผ่อนคลายความตึงเครียดและให้ความสนุกสนาน บางเกมก็กระตุ้นการทำงานของร่างกายและสมอง บางเกมก็ฝึกทักษะบางส่วนของร่างกายและจิตใจเป็นพิเศษ

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2525, 1) อธิบายว่า เกมเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสอนได้ดี โดยครูผู้สอนสร้างสถานการณ์สมมุติขึ้นให้ผู้เรียนได้เล่นด้วยตนเอง ภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาที่กำหนดให้ผู้เรียนจะต้องตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะมีผลออกมาในรูปของการแพ้ชนะ วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียน

ลิตดาวลัย กัณหสุวรรณ (2527, 1) กล่าวว่า เกมหมายถึง กิจกรรมการเล่นใด ๆ ที่ผู้เล่นจะต้องเล่นตามกติกาที่กำหนดไว้ และจะต้องมีการประเมินผลความสำเร็จของผู้เล่นด้วย

พวงทอง ไสยวรรณ (2530, 113) ให้ความหมายของเกมว่าเป็น การเล่นที่มีกติกากฎเกณฑ์ มีการแข่งขัน เป็นการเล่นของเด็กที่มีการพัฒนาทางสังคมเพิ่มมากขึ้น สามารถเล่นกันเป็นกลุ่มได้ เกมช่วยให้เด็กเกิดความสนุกสนาน ฝึกความร่วมมือ ระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ สามารถนำมาใช้กับกระบวนการเรียนการสอนได้ดี เกมแต่ละชนิดมีความมุ่งหมาย กติกา วิธีเล่น และสิ่งประกอบในการเล่นแตกต่างกัน

ดลชัย ศรีสำราญ (2540, 63) กล่าวว่า เกมจัดเป็นกิจกรรมนันทนาการหรือกิจกรรมกีฬาก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้เล่นและผู้นำเกมที่จัดการบริหารเกมนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การเล่นเกมทุกประเภทต้องอาศัยทักษะขั้นพื้นฐานในการเคลื่อนไหว การเล่นเกมต้องมีกฎ มีกติกา ฉะนั้น การที่ผู้นำเกมประเภทใดมาใช้นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้ร่วมด้วย ผู้ที่จะจัดเกมเพื่อการเรียนการสอนเสริมในบทเรียน ควรจัดบริหารเกมให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

จากความหมายของเกมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า เกมหมายถึงการเล่นที่มีกติกาหรือกฎเกณฑ์ เป็นการเล่นในลักษณะแข่งขันเพื่อความสนุกสนาน จำนวนผู้เล่นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ในการเล่นเกมนั้นมีองค์ประกอบ คือ ผู้เล่น จุดมุ่งหมาย กฎ-เกณฑ์และอาจใช้อุปกรณ์การเล่นหรือไม่ก็ได้ เมื่อสิ้นสุดการเล่นจะต้องมีการตัดสินผลแพ้ชนะ การนำเกมมาใช้ในการสอนเพื่อให้นักเรียนน่าสนใจ สนุกสนาน ช่วยให้นักเรียนจดจำบทเรียนได้ง่าย และมีพัฒนาการทางสังคม

ชนิดของเกม

ครูกแชงค์ (Cruickshank, 1977, 74-80) ได้แบ่งเกมออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. เกมการเล่น (Nonacademic Games) เป็นเกมที่จัดขึ้นเพื่อความสนุกสนาน ลักษณะของความแตกต่างของเกมชนิดนี้ส่วนมากเป็นเรื่องของกฎหรือกติกา ที่ได้จัดไว้ให้เหมาะสมกับการเล่นในแต่ละเกมนั้น เกมพวกนี้มิได้นำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่นเลย นอกจากเพื่อสร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นเท่านั้น ดังนั้น เกมชนิดนี้จึงเล่นได้ทุกสถานที่ เช่น หมากรุก ฟุตบอล ปิงปอง เป็นต้น

2. เกมการศึกษา (Academic Games) เป็นเกมที่จัดขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน หรือในด้านการศึกษา เกมลักษณะนี้ยังจำแนกออกเป็น 2 ชนิด คือ

2.1 เกมสถานการณ์จำลอง (Simulation Games) เป็นเกมที่จัดขึ้นโดยการกำหนดลักษณะท่าทางต่าง ๆ ให้เหมือนจริง เช่น เกมบทบาทสมมติ

2.2 เกมที่ไม่ใช่สถานการณ์จำลอง (Nonsimulation Games) เป็นเกมที่ใช้ฝึกทักษะเสริมความเข้าใจในบทเรียนให้แก่ผู้เรียน โดยมักจัดในรูปการแข่งขันในกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น เกมตอบบัตรคำ เกมจับคู่คำศัพท์กับรูปภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้ สังเวียน สฤชติกุล (2521, 315) ได้แบ่งชนิดของเกมที่ใช้สอนภาษาอังกฤษ ดังนี้

1. เกมเกี่ยวกับการฝึกนับตัวเลขและจำนวน (Number Games)
2. เกมเกี่ยวกับการสะกดคำ ฝึกการสอนคำศัพท์ หรือเรียงตัวอักษรภาษาอังกฤษ (Spelling Games)
3. การฝึกคำศัพท์และออกเสียงคำศัพท์ (Vocabulary Games)
4. เกมในการฝึกสร้างประโยคและการพูดที่ถูกต้อง (Structure Practice Games)

5. เกมในการฝึกออกเสียงของคำ (Pronunciation Games)
6. เกมในการฝึกออกเสียงของคำต่าง ๆ ลักษณะสัมผัสเสียง (Rhyming Games)
7. เกมการฝึกผสมผสานกันหลายประเภท (Miscellaneous Games) ครูเลือกฝึกได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสมกับวัยและระดับของนักเรียน

การที่ครูจะเลือกเกมประเภทใดมาสอนนั้น ควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ หลายประการ เช่น จุดประสงค์และเนื้อหาของบทเรียน บรรยากาศในห้องเรียนและสภาพแวดล้อม

คุณค่าของเกมที่มีต่อการเรียนการสอน

อัจฉรา ชิวพันธ์ (2526, 3) กล่าวถึงคุณค่าของเกมที่มีต่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้นักเรียนเกิดพัฒนาการด้านความคิด
2. ช่วยให้นักเรียนได้แสดงความสามารถของแต่ละบุคคล
3. ช่วยในการฝึกทักษะทางภาษาและทบทวนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ
4. ช่วยประเมินผลการเรียนการสอน
5. ช่วยให้นักเรียนเกิดความเพลิดเพลิน และผ่อนคลายความตึงเครียดในการเรียน
6. ช่วยจูงใจ ได้รับความสนใจของนักเรียน
7. ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามัคคี รู้จักการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกัน
8. ช่วยฝึกความรับผิดชอบ และฝึกให้นักเรียนรู้จักการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
9. ช่วยให้ครูได้เห็นพฤติกรรมของนักเรียนได้ชัดเจนขึ้น
10. ใช้เป็นกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน เสริมบทเรียน และสรุปบทเรียน

สุจรีต เพียรชอบ (2530, 206-207) ได้กล่าวถึงคุณค่าและประโยชน์ของเกมในการเรียนการสอน ดังนี้

1. เกมภาษาช่วยให้เด็กใช้ภาษาได้อย่างคล่องแคล่ว
2. เกมช่วยให้เด็กพัฒนาร่างกาย ได้เคลื่อนไหว
3. เกมช่วยพัฒนาลักษณะนิสัยที่พึงปรารถนาให้กับเด็ก เด็กจะรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรู้จักรับผิดชอบงานร่วมกัน
4. เกมช่วยให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่

5. เกมช่วยให้การเรียนการสอนภาษาดำเนินไปโดยสะดวก
6. เกมช่วยพัฒนาทางด้านสติปัญญา เด็กได้มีโอกาสฝึกคิด ฝึกการตัดสินใจ
7. เกมช่วยให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ
8. การเรียนการสอนโดยใช้เกมช่วยให้เกิดการเรียนรู้และจำเนื้อหาวิชาได้ดี เท่ากับการเรียนจากตำรา เกมใช้เวลาเรียนน้อยแต่ได้เนื้อหาวิชามาก เกมจึงถ่ายทอดความรู้ได้ดีกว่าวิธีการสอนอื่น ๆ

จึงสรุปได้ว่า เกมเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าแก่เด็กทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เป็นกิจกรรมที่เด็กพอใจมาก ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ได้ประสบการณ์ที่คล้ายกับชีวิตจริง ทั้งยังช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดในการเรียน ทำให้เด็กสนใจและไม่เบื่อหน่าย ครูจึงควรนำเกมมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

หลักการเลือกประเภทแบบของเกม

การที่เด็กร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน หรือร่วมเล่นเกมอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักการในการคัดเลือกเกม ดังนี้ (เพียร์ ยินดีสุข, 2533, 10)

1. วัตถุประสงค์ของเกม ต้องสอดคล้องกับบทเรียน
2. อายุและวุฒิภาวะ นักเรียนในชั้นเด็กเล็กชอบเล่นเกมที่มีการเคลื่อนไหว ชอบเล่นเกมทายปัญหา ส่วนเด็กโตชอบใช้ความคิดเล่นเป็นทีม
3. ระดับความสามารถและความพอใจของเด็กในชั้น เกมอย่างหนึ่งอาจถูกใจเด็กคนหนึ่ง ในขณะที่คนอื่นอาจไม่ชอบก็ได้
4. เกมต้องสลับซับซ้อนพอที่จะเรียกร้องความสนใจของผู้เล่น แต่ไม่ถึงกับซับซ้อนมากเกินไป
5. ผู้เล่นต้องเคารพกติกา

สรุปได้ว่า การเลือกรูปแบบของเกมเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน ควรเลือกเกมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม และไม่ซับซ้อนมากเกินไป

ข้อดีและข้อจำกัดในการนำเกมมาใช้ในการเรียนการสอน

ข้อดี

1. ความแปลกใหม่ที่แตกต่างจากการเรียนแบบปกติในห้อง
2. การดึงดูดความสนใจในกิจกรรมการเรียน
3. การสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและก่อให้เกิดการเรียนรู้
4. การใช้เกมในงานที่ต้องทำซ้ำ ๆ

ข้อจำกัด

1. เกมเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะของการแข่งขัน ซึ่งจะใช้ไม่ได้ผลกับผู้เรียนที่ไม่มี ความชำนาญ หรือไม่ชอบการแข่งขัน
2. ความระวังในเรื่องการออกแบบเกมให้ตรงกับทักษะในการเรียน มิฉะนั้นจะไม่ เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้
3. ควรอธิบายถึงกฎเกณฑ์และวิธีการเล่นอย่างถูกต้อง มิฉะนั้น ผู้เรียนจะเกิด ความสับสนไม่สามารถเล่นเกมได้

การนำไปใช้

การใช้เกมเพื่อการเรียนการสอนสามารถใช้ได้ดังนี้

- กฎไวยากรณ์ การสะกดคำ การสร้างคำด้วยเกม
- การฝึกทักษะคณิตศาสตร์
- สอนในกลุ่มเล็ก
- ทักษะพื้นฐาน ฯลฯ

การจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้น (The Nongraded School)

ความหมายของการจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้น

การเรียนโดยไม่แบ่งชั้นเรียนเป็นปรัชญาของการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของผู้เรียน และความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องของปัจเจกบุคคล ชั้นเรียนจะถูกแทนที่โดยความยืดหยุ่นในการจัดกลุ่ม โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และเป็นรายบุคคลตามระดับความสามารถ ความสนใจ และความพร้อมของแต่ละคนเป็นเกณฑ์ การแบ่งกลุ่มนี้จะไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ไม่มีการ

เลื่อนชั้นหรือตกซ้ำชั้น ทุกคนเรียนตามอัตราความสามารถของตน ดังนั้น ความก้าวหน้าของผู้เรียนจึงไม่ขึ้นอยู่กับเพื่อนคนอื่นในชั้นเรียน มีการจัดให้ผู้เรียนเลื่อนจากระดับหนึ่งไปสู่ระดับอื่นโดยดูจากการปฏิบัติงาน (performance) ในหลาย ๆ ด้าน ความพร้อม ความสนใจ และความสามารถเป็นตัวกำหนด (set the pace) ของนักเรียนแต่ละคน ผู้เรียนเรียนรู้ว่าตัวผู้เรียนเองเป็นผู้ควบคุมปัจจัยในการเรียนของตน และถูกคาดหวังว่าเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ปัจเจกบุคคลจึงถือเป็นหัวใจสำคัญ

การจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นเป็นการจัดโรงเรียนตามแนวความคิดใหม่ เพื่อลดขอบเขตบางอย่างที่มีอยู่ในระบบโรงเรียนเก่าที่ถือปฏิบัติกันมา ในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งนักเรียนเป็นชั้นตามอายุและมุ่งให้นักเรียนทุกคนในชั้นได้เรียนพร้อมกับคนอื่นโดยวิธีการเดียวกันมิได้คำนึงถึงความสามารถและความแตกต่างแต่ละบุคคล พอสิ้นปีก็มีการสอบเลื่อนชั้น ถ้าคนใดอยู่ในเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็ถือว่าสอบได้ แต่ถ้าคนใดไม่ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้ก็ถือว่าสอบตกต้องเรียนซ้ำชั้น ในแนวความคิดใหม่ถือว่าเป็นความกดดันทางวิชาการ นั่นคือนักเรียนที่มีความสามารถในการเรียนสูงอาจใช้เวลาน้อยกว่า 1 ปี ก็ได้ การจำกัดเวลาเช่นนี้เป็นการสกัดกั้นความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียนผู้นั้น ในขณะที่เดียวกันนักเรียนที่มีความสามารถค่อนข้างต่ำอาจใช้เวลามากกว่า 1 ปี ซึ่งอาจเป็น 1 ปี 3 เดือน หรือ 1 ปี 6 เดือน เป็นต้น การกำหนดเวลาตายตัว 1 ปี เป็นการเร่งรัดเกินไปสำหรับนักเรียนประเภทนี้

การสอนแบบไม่แบ่งชั้นนี้เป็นที่รู้จักในระดับประถมศึกษา และได้รับความนิยมน้อยกว่า ในระดับมัธยมศึกษา การสอนแบบไม่แบ่งชั้นนี้ต้องอาศัยความยืดหยุ่นในการจัดตารางสอน ในการจัดกลุ่มการวิเคราะห์ การประเมินผล การจัดเตรียมสื่อ วัสดุ เพื่อสนองความสนใจที่หลากหลาย

หลักการจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้น

แมรี ฮิลสัน (Maurie Hillson) (อ้างถึงใน บุญเกื้อ ควรทาเวช, 2542) ได้กล่าวว่า การจัดระบบโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นนั้น นักการศึกษาแต่ละคนอาจจะมีความคิดเห็นแตกต่างกันไป แต่จะมีหลักทฤษฎีที่ยึดเป็นแนวร่วมกัน 4 ประการ คือ

1. ผู้เรียนแต่ละคนจะต้องเริ่มต้นการเรียนของตนในจุดที่แตกต่างกัน เพราะผู้เรียนถึงแม้จะมีอายุเท่ากันก็ตาม แต่ความสามารถและวุฒิภาวะของแต่ละคนย่อมจะต่างกัน

2. พยายามกำจัดวิธีหนึ่งวงเหนียวผู้เรียนไว้ ไม่ต้องมีคำว่า “สอบได้” หรือ “สอบตก” แต่ผู้เรียนอาจจะก้าวหน้าไปช้าหรือเร็วกว่าคนอื่น โดยผู้สอนจะเป็นผู้จัดบันทึกความก้าวหน้าต่อเนื่องกันไปโดยตลอด

3. คำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ ฉะนั้น จะต้องมีการศึกษาสาเหตุ และตัดแปลงโปรแกรมการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ และปัญหาของผู้เรียนด้วย

4. คำนึงถึงความยืดหยุ่นในการจัดกลุ่มผู้เรียน อาจจะมีการเลื่อนกลุ่มตามความเหมาะสมของวุฒิภาวะทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

หลักการนำระบบโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นไปใช้

การจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นนี้ยังเป็นเรื่องใหม่ที่ต่อวงการการศึกษาของไทยเรา ฉะนั้น การที่จะตัดสินใจนำเข้าไปใช้เรียน ควรจะต้องมีการพิจารณาความพร้อมในด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบเสียก่อน จรูญ คุณมี (2520) ได้ให้ข้อควรคำนึงเอาไว้ดังนี้

1. เลิกสนใจเรื่องชั้นเด็ดขาด ไม่มี ป.1, ป. 2- ม. 5 อีกต่อไป
2. หลักสูตรควรมีลักษณะยืดหยุ่น และสามารถปรับให้เข้ากับความต้องการของผู้เรียนตลอดเวลา โดยอาศัยหลักเกณฑ์และเป้าหมายที่แน่นอน
3. ตำราเรียนต่าง ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่
4. อุปกรณ์การสอนและเครื่องมือประกอบการสอน จะต้องมีประสิทธิภาพและมีอย่างพร้อมมูล
5. ผู้สอนจะต้องยอมรับและเห็นดีเห็นงามด้วย สถาบันการผลิตครูจะต้องเตรียมครูเป็นพิเศษ หลักสำคัญคือ
 - 5.1 ต้องรับผิดชอบในการช่วยเด็กให้สามารถสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ฟังตนเองได้ ควบคุมอารมณ์ได้ดี ตลอดจนเข้ากับเพื่อนฝูงได้
 - 5.2 ผู้สอนต้องยอมรับความเป็นตัวของตัวเองของเด็กแต่ละคนอย่างแท้จริง ต้องช่วยแก้ไขเด็กด้วยความรัก และเป็นเพื่อนที่ดีกับเด็กทุกคน
6. ต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย
7. การแบ่งงานของผู้สอน กลุ่มผู้เรียน และตารางเวลา ควรยืดหยุ่นได้ แต่ต้องมีเป้าหมายที่แน่นอน
8. จำนวนผู้สอนควรมีมากพอในการช่วยเหลือผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย

9. ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ พัฒนาการทางร่างกายและจิตใจมีความสำคัญต่อโครงการมาก

10. จะต้องมีการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ และการรายงานความก้าวหน้าของผู้เรียนให้ผู้ปกครองทราบอย่างถูกต้องแน่นอนกับความเป็นจริง

นอกจากนั้นโครงการทดลองจัดโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นของกระทรวงศึกษาธิการยังได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจเอาไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบที่สำคัญจะช่วยให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนแบบไม่แบ่งชั้น ได้แก่

1.1 วิธีการบริหารของฝ่ายบริหารโรงเรียน

1.2 ความร่วมมือระหว่างครูด้วยกัน

1.3 การมีวินัยในตนเองของเด็ก

1.4 การสอนรายบุคคล

2. แนวปฏิบัติสำหรับเด็กบางคนที่เรียนเร็วกว่าปกตินั้นมีวิธีเลือกปฏิบัติได้ 3 วิธีด้วยกันคือ

2.1 ถ้าเด็กมีความพร้อมในทางสังคม อารมณ์ และเด็กมีการปรับตัวดี สามารถเรียนร่วมกับเพื่อนต่างวัยได้ เขาอาจเลื่อนชั้นขึ้นไปเรียนในระดับที่สูงกว่าที่เรียนอยู่เดิมได้ เช่น อยู่ระดับ 2 อาจเลื่อนไปเรียนร่วมกับนักเรียนระดับ 3 ได้ เป็นต้น

2.2 ให้เรียนอยู่ในห้องเดิมร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน แต่ผู้สอนให้งานชนิดเดียวกับที่เขาจะได้เรียนได้ทำในระดับที่สูงกว่า

2.3 ให้เรียนวิชาเดียวกับเพื่อนในห้องเดียวกัน แต่ใช้อุปกรณ์การเรียนเพิ่มเติม ขยายความรู้ ความเข้าใจ ให้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น คือ จัดเป็นระดับเสริมความรู้ (Enrichment Level)

การจัดกลุ่มผู้เรียน

การพิจารณาจัดกลุ่มผู้เรียนในโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้นนี้ จะต้องยึดหลักการของความยืดหยุ่นเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะจัดกลุ่มโดยอาศัยกฎเกณฑ์ใดก็ตาม หากประเมินผลพบว่า

ผู้เรียนไม่สามารถทำงานได้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หรือไม่สามารถทำงานให้ก้าวหน้าต่อไปได้ จะต้องมีการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง การจัดกลุ่มให้เหมาะสมขึ้น

การจัดกลุ่มในโรงเรียนระบบแบ่งชั้น จะอาศัยความคล้ายคลึงกันของผู้เรียน หรือมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนระดับเดียวกัน ผู้สอนก็จะใช้การสอนแบบเดียวกันต่อทุกคนในกลุ่ม เป็นเวลานาน ๆ ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงกลุ่ม ส่วนในระบบไม่แบ่งชั้นนั้นยึดหลักว่า พัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับชั้นเดียวกัน การเรียนการสอนอาจมีโปรแกรมที่แตกต่างกันไปสำหรับเด็ก ไม่จำเป็นต้องมีการวัดผลที่ระดับใด เพื่อบังคับให้ผู้เรียนก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน การจัดกลุ่มในระบบไม่แบ่งชั้นนี้จึงต้องยึดการสอนเป็นรายบุคคลเป็นหลัก

จากการวิจัยพบว่า การจัดกลุ่มคละกันระหว่างผู้เรียนเก่งกับอ่อนจะช่วยให้ผู้เรียนที่ต่ำกว่าระดับเฉลี่ยเรียนได้ดีขึ้น และไม่มีผลเสียต่อผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนสูง แต่การจัดกลุ่มตามความสามารถนั้นมีผลต่อเจตคติเกี่ยวกับตนเองมากกว่า คือ ทำให้ผู้เรียนอ่อน ประเมินความสามารถของตนเองต่ำลงและมีความหวังต่ำ แต่ทำให้ผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนสูง ประเมินภาพพจน์ของตนสูงกว่าในตอนต้น ๆ การจัดกลุ่มที่มีความใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้เรียนเก่งมองภาพพจน์ของตนเองอย่างถ่อมตัวมากขึ้น

การรายงานผลการเรียน

การรายงานผลการเรียนแบบเดิม จะเป็นการเปรียบเทียบผลการเรียนกับคนอื่น ในระบบใหม่มีความซับซ้อนมากกว่า โดยมุ่งที่จะค้นหาความก้าวหน้าของผู้เรียนต่อจุดประสงค์ที่วางไว้ เกณฑ์ในการรายงานผลที่นักการศึกษาแนะนำไว้ว่า ควรจะใช้คำว่า น่าชมเชย (Commendable) ผ่าน (Adequate) และยังต้องปรับปรุง (Need for Improvement) และอาจจะทำเป็นกราฟแสดงพัฒนาการ รวมทั้งความคิดเห็นของผู้สอนเอาไว้ด้วย

แนวทางปฏิบัติในการรายงานผลควรยึดหลักต่อไปนี้ (บุญเกื้อ วรรหาเวช, 2542, 154)

1. ควรระบุพฤติกรรมของผู้เรียนให้ชัดเจนว่า น่าชมเชย ผ่าน หรือ ยังต้องปรับปรุง
2. ดำเนินถึงการประเมินผล ทักษะ และลักษณะนิสัยในการทำงานของผู้เรียนด้วย
3. แยกแยะความงอกงามทางด้านอารมณ์ สังคม การยอมรับตนเอง และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นออกจากความงอกงามทางสติปัญญา

4. ให้ข้อคิดเห็นที่ชัดเจน

5. การรายงานผลควรเป็นไปในทางบวกมากกว่าในทางลบ เพื่อส่งเสริมให้การประเมินผลเป็นการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ต่อไป เช่น มีการเปรียบเทียบอัตราการเรียนกับสถิติเดิมของตัวผู้เรียนเอง เป็นต้น

ข้อดีและข้อจำกัดของโรงเรียนแบบไม่แบ่งชั้น

ข้อดี

1. สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น และพึงพอใจจากการที่ประสบความสำเร็จในแต่ละระดับของการเรียน (learning level) เนื่องจากมีการจัดประสบการณ์อย่างต่อเนื่องและเป็นลำดับ
3. มีการพัฒนาไปตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน
4. มีความยืดหยุ่นภายในและระหว่างชั้นเรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถถ่ายโอนไปเรียนในระดับสูงขึ้นหรือต่ำลงในระหว่างปี โดยไม่มีปัญหาในเรื่องของการปรับตัว
5. ผู้สอนสามารถเลือกวัสดุ ตำรา หนังสือเรียน ให้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียน (learning level) โดยไม่คำนึงถึงชั้นที่ตายตัว (เช่น ป.1, ป.2) ในระบบแบ่งชั้น
6. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน
7. การสอนทักษะต่าง ๆ มีตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อมจนถึงขั้นรู้แจ้ง
8. ปัญหาทางพฤติกรรมของผู้เรียนจะลดลง เนื่องจากจัดโปรแกรมตามความต้องการของผู้เรียน
9. ไม่มีการสอบตกซ้ำชั้น ผู้เรียนไม่รู้สึกกดดันกับการสอบเหมือนระบบแบ่งชั้น
10. ไม่ต้องเสียเวลาทบทวนความรู้ตอนต้นปี เพราะผู้เรียนเริ่มจากพื้นฐานความรู้ตนเอง (Thomas & Crescimbeni, 1967)

ข้อจำกัด

1. การดำเนินงาน การวางแผนต้องใช้เวลามาก และทำได้ยาก
2. นักเรียนอาจมีปัญหาเรื่องการแบ่งกลุ่ม
3. อาจทำให้เกิดปัญหาเรื่องความต่อเนื่องในการเรียน ถ้าผู้เรียนต้องกลับเข้าไปเรียนในระบบที่แบ่งชั้น

4. ถ้าไม่มีหลักสูตร เอกสาร ตำรา รวมทั้งสื่อการสอนที่เหมาะสมแล้วจะมีปัญหา
มาก และจะทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร
5. ครูและผู้ปกครอง อาจนำเอาความคิดในระบบแบ่งชั้นเข้ามาปะปนกับระบบ
ใหม่ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้
6. ผู้สอนจะต้องทำงานหนักกว่าระบบแบ่งชั้น และจะต้องมีเวลาให้ความสนใจผู้
เรียน เป็นรายบุคคลมากเป็นพิเศษด้วย
7. ผู้สอนจะต้องทำบันทึกรายงานความก้าวหน้าของผู้เรียนโดยตลอด ซึ่งต้องใช้
เวลามาก ถ้าหากผู้ปกครองไม่เข้าใจและยอมรับการวัดผลในระบบใหม่นี้ ก็จะทำให้เกิดปัญหา
ความขัดแย้งขึ้นได้
8. เด็กอาจเกเรมากยิ่งขึ้น ไม่ตั้งใจเรียนเพราะไม่ห่วงเรื่องตกหรือซ้ำชั้น
(บุญเกื้อ ครอบหาเวช, 2542, 156)